

УДК 94 (438)
doi: 10.15421/171794

Галичина в месіанській візії Ю. Пілсудського

В. С. Лисенко

Криворізький державний педагогічний університет, Кривий Ріг, Україна

Розкрито генезу месіанської візії Ю. Пілсудського, яка полягала у поясненні історичних першопричин відродження Речі Посполитої та встановлення її гегемонії у Центрально-Східній Європі. З'ясовано, що ця візія сформувалася під впливом історичних процесів, які стали знаковими для польського народу, його ментальності та світогляду; вона містить такі елементи, як польська національна ідея та концепція національного гегемонізму. Встановлено, що відродження власної незалежної держави – першочергове завдання, яке ставив перед собою Ю. Пілсудський. У процесі реалізації цього завдання було сформовано концепції, які пояснювали необхідність відродження польської держави. Однією з них стала месіанська візія країни, яку омивали б Балтійське та Чорне моря. Особливе місце у цій візії посідає Східна Галичина, що розглядалася політиком як «польський П'ємонт», тобто як центр політичного відродження. У концепції пояснювалася історична приналежність до польського народу регіону, що став оазою формування національної ідеї та політичним центром відродження Речі Посполитої. Встановлено, що месіанська концепція Ю. Пілсудського носила гегемоніальний характер, оскільки мала на меті возвеличення польського етносу над українським, нівелюючи при цьому інтереси останнього, що в умовах загострення польсько-українських міжетнічних відносин призводило до конфліктно-конфронтаційної взаємодії та подальших антагонізмів у відносинах між народами.

Ключові слова: регіон; історична приналежність; польськість; Прометейзм

Galicia in J. Pilsudski's messianic vision

V. S. Lysenko

Kyryvi Rih State Pedagogical University, Kyryvi Rih, Ukraine

Eastern Galicia's role in J. Pilsudski's messianic vision has been analyzed in the study. It has been shown in the article that scholar's position was changing from radical, defining the region as the Polish territory, to moderate, which was aimed at finding a compromise and normalization of Ukrainian and Polish relations. It has been outlined in the study that the sources of that statement became an ideological foundation of the Polish sarmatism by A. Mickiewicz's and A. Czartoryski's messianic visions. They explained historical necessity of the Commonwealth of Poland's revival as a protective shield of civilized Europe from Russian hegemonic foreign policy and its historical destination, which described the missionary vision of the nation in the world as a stronghold of the Catholic Faith and prosperity of countries. Main ideas of J. Pilsudski's interpretation of Galicia's Polishness have been described, including the definition of the historical belonging of this region to Polish nation and giving it the status of the center of political revival. All these was explained by the peculiarities of the social and political development of Galicia in the second half of the XIX century, when it was under the rule of the Austro-Hungarian Empire. There the Emperor Franz Joseph I had to make concessions as a result of national movement activation in order to create the ground of national development of nations, subjected to the Empire. In such circumstances, Galicia became the center of the political revival of the Polish nation, where they formed ideological foundations of the creation of their own independent state. Moreover, it has been stated in the article that, as a result of such circumstances, the politician gave a strategic importance to the region, considering it to be the primordial part of the Commonwealth of Poland, without which there could not be any normal social and political development of the state. The politician gave the range of reasons to protect this opinion, for example, he thought that the region was populated with the Polish and the Rusyns (the Ukrainians), who, as a result of certain historical circumstances, were not able to create their own national state that would become the reliable Poland's ally. Consequently, to have a stable situation in the region, the Ukrainians had to lose the right to have their own state. Estimating this conception, one should understand that it did not have the aim to widespread the polonisation and to turn people into the Catholic Faith, but to create a union which should become a counteracting force to the Bolshevism in Russia. Big attention in the study has been paid to the fact that J. Pilsudski's position was not Ukrainophobic by itself, but it was the Polish variant of hegemonic messianic vision. That is why, it is necessary to study this issue objectively, without any prejudices in order to improve the Ukrainian and Polish inter-ethnic relations and to avoid the creation of any historical myths, which would lead to the confrontation between the nations.

Keywords: region; historical belonging; Polishness; Prometheism

Цитування даної статті: Лисенко В. С. Галичина в месіанській візії Ю. Пілсудського / В. С. Лисенко // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2017. – Т. 20. – № 7(147). – С. 39-44. doi: 10.15421/171794

Citation of this article: Lysenko, V. S., 2017. Galy' chy' na v mesians' kij viziyyi Yu. Pilsuds' kogo [Galicia in J. Pilsudski's messianic vision]. Scientific and theoretical almanac «Grani» 20; 7(147), 39-44. doi: 10.15421/171794 (in Ukrainian).

Received: 06.06.2017

Accepted: 04.07.2017

Галиция в мессианской визии Ю. Пилсудского

В.С. Лысенко

Криворожский государственный педагогический университет, Кривой Рог, Украина

Раскрыто генезис мессианской визии Ю. Пилсудского, которая заключалась в объяснении исторических первопричин возрождения Речи Посполитой и установления ее гегемонии в Центрально-Восточной Европе. Выяснено, что это видение сформировалось под влиянием исторических процессов, которые стали знаковыми для польского народа, его ментальности и мировоззрения; она содержит такие элементы, как польская национальная идея и концепция национального гегемонизма. Установлено, что возрождение собственного независимого государства - первоочередная задача, которую ставил перед собой Ю. Пилсудский. В процессе реализации этой задачи были сформированы концепции, которые объясняли необходимость возрождения польского государства. Одной из них стала мессианская визия страны, которая омывалась бы Балтийским и Черным морями. Особое место в этой концепции занимает Восточная Галиция, которая рассматривалась политиком как «польский Пьемонт», то есть как центр политического возрождения. В концепции объяснялась историческая принадлежность к польскому народу региона, который стал оазисом формирования национальной идеи и политическим центром возрождения Речи Посполитой. Установлено, что мессианская концепция Ю. Пилсудского носила гегемониальный характер, поскольку ставила цель возвеличивания польского этноса над украинским, нивелируя при этом интересы последнего, что в условиях обострения польско-украинских межэтнических отношений приводило к конфликтно-конфронтационному взаимодействию и дальнейшим антагонизмам в отношениях между народами.

Ключевые слова: регион; историческая принадлежность; польскость; Прометеизм

Постановка проблеми. У 2017 р. виповнюється 150 років від дня народження людини, з ім'ям якої пов'язують відродження Речі Посполитої та її суспільно-політичний розвиток у міжвоєнний час – Ю. Пилсудського. Він став національним героєм для поляків, однак для істориків все ж залишається постаттю неоднозначною – адже режим політика мав антидемократичні, авторитарні риси і був спрямований на придушення національних меншин в державі. Тому сьогодні є актуальним дослідження месианської візії цього політичного діяча, яка з одного боку носила гегемоніальний характер, і не враховувала позицію інших народів, з другого ж пропагувала ідею, що нині видається досить важливою – а саме створення військово-політичного блоку слов'янських держав, який став би надійним інструментом захисту від російського гегемонізму в Центрально-Східній Європі. Протягом останніх років у Польщі спостерігається несподіване повернення до вивчення ідей месианізму Ю. Пилсудського. У ХХІ столітті романтизм, «небо і пекло поляків», як і раніше, є важливим орієнтиром для впливу на організацію колективної свідомості народу; а месианізм, який є ключовою категорією польського романтизму, несподівано повертається на сторінки преси та наукових видань. Виявилось, що ідеї минулого і сьогодні становлять основу світогляду поляків. У 2015 р. новообраний президент Польщі А. Дуда заявив про повернення до ідеї Ю. Пилсудського про створення Міжмор'я (концепції партнерського блоку держав від Балтійського до Чорного й Адріатичного морів). За умов військової агресії Російської Федерації на Сході України ця заява видається досить актуальною. Однак деякі історики ставляться до неї з насторогою, наголошуючи на тому, що така політика мала антиукраїнський характер. З цього приводу варто наголосити, що, по суті, нічого «українофобського» в ній немає, оскільки поляки

лише намагаються створити потужну силу на протидію рашизму в Європі – адже, як свідчать сучасні міжнародні реалії, російська зовнішня політика залишається імперською та загарбницькою, що створює загрозу нової світової війни й нового перерозподілу світу. Тому неупереджене дослідження цього питання є актуальним для сьогоднішнього дня.

Аналіз досліджень і публікацій. Історіографія теми містить низку праць, які досліджують певні проблеми месианської візії Ю. Пилсудського в контексті Східної Галичини. Наявні дослідження дозволяють комплексно вивчити це питання. Зокрема, вивченням проблеми, що розглядається, присвячено праці як вітчизняних, так і закордонних дослідників, серед яких Є. Брацисевич [7], К. Галушко [5], С. Витвицький [1], Т. Зарецька [2], О. Красівський [3], Г. Мотика [4], Я. Пісулінський [6], Л. Чекаленко [8]. Однак можемо констатувати, що на сьогодні ґрунтовне дослідження даного питання відсутнє; це зумовлює необхідність його подальшого вивчення.

Мета дослідження - аналіз ролі Східної Галичини в месианській візії Ю. Пилсудського.

Виклад основного матеріалу. Концепція Ю. Пилсудського увібрала в себе ідеї сарматизму – теорії про походження польської шляхти від скіфів-кочовників та ідеї й традиції «Великої еміграції». Елементом цієї концепції стала теза про богообраність поляків та їхнє призначення захищати християнську Європу; цю ідею найповніше втілено у творчості А. Міцкевича та інших польських інтелігентів-емігрантів. Творці нового ідеалу апелювали до минулого, наповнюючи його, однак, принципово новим, модернізованим звучанням - фактично, викладаючи мовою минулого ідеали майбутнього. На підтвердження цього, знаходимо у «Книзі буття народу польського» А. Міцкевича наступну блискучу думку: «Звертаючись до майбутнього, треба звертатися думкою в

минуле, але тільки так, ніби людина, що готується перестрибнути урвище, повертається назад, щоб краще розігнатися» [9, s. 12]. Так письменник визначив історичну місію польського народу - місію, що повинна була стати національною ідеєю. Саме це тлумачення і стало фундацією польського національного месіанізму, який виник на основі ідей відновлення Речі Посполитої серед польських емігрантів у 20–30-х рр. XIX ст. Тут варто виокремити творчість А. Чарторийського та Ю. Вронського. Взагалі ж, для «національного месіанізму» Польщі є характерним принцип, за яким тільки й може відбуватись духовний ренесанс: принцип «наливання нового вина в старі міхи». Адже завданням національної інтелігенції є формулювання нового соціального ідеалу, якого ще не існує і який гостро протистоїть наявним реаліям, заперечує їх. Ці засади і стали дороговказом для формування поглядів Ю. Пілсудського, для створення ним концепції Прометеїзму. Ця концепція пояснює геостратегічне значення відродження Речі Посполитої, що буде подібною до ранньомодерної імперії, яка б виконувала роль кордону між цивілізованим Заходом та варварським Сходом – санітарного кордону. Саме тому, на думку Ю. Пілсудського, незалежна держава повинна мати у своєму складі всі території, які знаходилися під її управлінням до 1772 р. Важливе місце у цій концепції посідала Галичина, яка на кінець XIX – початок XX ст. стала форпостом польського національного відродження.

К. Галушко зазначає, що Ю. Пілсудський уявляв відновлену Польщу не моноетнічною державою, а федерацією (або, принаймні, регіональним лідером) союзу народів Центрально-Східної Європи між Балтійським та Чорним морями. [...] Галичина ж, відповідно до історичних та етнографічних аргументів приналежності краю, а також через стратегічну необхідність унеможливлення створення «галицького коридору» Радянської Росії [5, с. 160] повинна була залишитися під юрисдикцією Польщі.

Для реалізації концепції Прометеїзму політик намагався заручитися підтримкою провідних держав світу. Але його ініціатива виявилася неприйнятною для урядів цих держав, оскільки вона не відповідала їх поглядам на майбутнє облаштування світу, в якому не було місця Великій Польщі. Ю. Пілсудський у цій концепції визнавав право України на суверенну державу – щоправда, без Східної Галичини та інших західних земель. Особливо гостро це питання постало в період українсько-польської війни 1918-1919 рр., коли Українська Національна Рада проголосила ЗУНР з центром у Львові, який, на думку поляків, був польським містом. Як зауважує І. Мотика, для тих львів'ян, які мріяли про вільну Польщу, перспектива стати громадянами Західної України була неприйнятною. Той факт, що у справі створення власної держави їх випередили українці – які були,

на думку багатьох, «винайденою австрійцями на шкоду полякам» національною групою, якої насправді не існувало – викликав здивування, і водночас посилював бажання активно протистояти розвиткові подій [4].

Ю. Пілсудський спочатку зауважував: «Кордонів 1772 року відновлювати не буду, як колись бажав. Польща не потребує цих земель... Іншого не має – як спробувати створити самостійну Україну. Польща і Україна пережили тяжку неволю, постійні переслідування були долею обох країн. Здобувши свободу, ми допомагаємо здобути її Україні... Буду щасливий, коли не я, скромний слуга свого народу, а представники польського і українського парламентів знайдуть спільну платформу порозуміння. Від імені Польщі підношу клич: хай живе вільна Україна» [10, s.96]. Однак, на відміну від більшості польських політиків того періоду, він дивився на українське питання всебічно; джерела руської справи він бачив у Києві. Він був готовий за це навіть відмовитися від східної частини Східної Галичини, попри думку більшості польського суспільства. У настановах своїм посланцям на мирну конференцію навіть заявив, що «не варто йти занадто далеко проти українців» [6].

Його подальші спроби укласти угоду з групою галицьких українців свідчать, що він усвідомлював небезпеку міжетнічної конфронтації українського та польського народів. У переговорах із польськими політиками він підкреслював необхідність такої угоди, незалежно від майбутнього статусу Східної Галичини. Прихильники Ю. Пілсудського бачили вирішення галицької проблеми у залученні галицької української інтелігенції до будівництва української держави та її експансії на схід. Таким чином, українська держава у конфлікті з Росією природно прийшла б до угоди з Польщею [6].

Після проголошення польської держави на міжнародному рівні розпочалась пропаганда політики «прометеїзму» та месіанства. Ю. Пілсудський розумів силу молодих національних рухів у Центральній і Східній Європі. Він вірив, що, базуючись на їхніх спільних побоюваннях перед російським імперіалізмом, вдасться створити федерацію народів т.зв. Міжмор'я, - а можливо й Кавказу. Федеративні плани Пілсудського, хоча й передбачали створення незалежної України, Литви, Грузії (можливо, навіть Білорусі), мали, однак, значну хибу - відповідно до них, провідну роль у цій федерації мала відігравати Польща. Більшість потенційних союзників сприймала це дуже негативно [7, с.178]. Ця політика здійснювалась через армію та низку громадських організацій і полягала у розповсюдженні ідей розширення меж польської державності на основі асиміляції підкорених народів. Значних масштабів набула ця політика й у власне Польщі, де значна увага приділялась патріотичному вихованню

молоді - як польськомовної, так і україномовної.

Для Ю. Пілсудського конфлікт з українцями був однією з найсерйозніших проблем, з якою він зіткнувся після повернення з Магдебурга і прийняття влади від Регентської ради. Заявивши про відсутність угоди з русинами, він постановив: «...єдиний вихід полягає у створенні в Східній Галичині, зайнятої нашими військами, військової окупації» [6]. Окупація, на його думку, дозволяла відкласти неготові до остаточного врегулювання політичні справи.

Тому в Галичині виникла т.зв. «політика доконтинентальних фактів», що загрожувала ускладненням роботи польської делегації на мирній конференції у Парижі. У цій ситуації політик не квапився ухвалювати принципові рішення, очікуючи моменту підписання мирного договору з Німеччиною, що визначав західний кордон Польщі. Заручившись підтримкою Франції та Англії, він принципово змінює своє бачення з приводу майбутнього регіону [7, с. 174]. Ю. Пілсудський наголошує на тому, що поляки мають відбити Львів і захистити це місто від зазіхань українців і що це є їх обов'язком. Причини війни він почав вбачати не у прагненні українців мати свою «вільну державу і волю», а в тому, що Польща не захопила у свій час більшу частину Галичини - а це, на думку політика, спонукало русинів на вільних землях до війни із Польщею [10, р. 97]. Після завершення українсько-польської війни, в якій українці зазнали поразки, у 1919 р. поляки окупували Східну Галичину.

У 1922 р. Пілсудський почав тиснути на польський уряд, вимагаючи отримання від держав Антанти остаточної постанови про прилучення Галичини до Польщі. На початку жовтня 1922 р. польський уряд запропонував державам Антанти ухвалений сеймом проект воєводської автономії; а у листопаді того ж року в Галичині було проведено вибори. Ще до того, як вони почалися, влітку того ж року, в Парижі й у Лондоні різні урядові чинники запевняли, що бойкот цих виборів українським населенням Галичини вважатиметься свого роду плебісцитом проти польського режиму. Маючи це на увазі, уряд видав доручення, щоб українське населення Галичини не брало участі в тих виборах. «Для успокоєння населення польський уряд вислав до Галичини кілька дивізій війська і навіть літаки під командою генерала Ю.Галлера, який мав широкі повноваження. Під таким тиском Польща провела вибори, у висліді яких «вибрано» 5 українських послів, ставлеників польського уряду» [2, с. 158].

У справі Східної Галичини йдеться про необхідність військової окупації цієї території, українсько-польського порозуміння у справі Львова, при необхідності для врегулювання проблеми звернутися за допомогою до держав Антанти. Але східні кордони Польщі не вказуються [2, с. 160]. До 1923 р. питання статусу Східної Галичини регу-

лювалося міжнародними актами, викладеними на Версальській мирній конференції («Малий Версальський Трактат» про охорону національних меншин від 28 червня 1919 р.) та міжнародними договорами, які визначили правовий статус Східної Галичини в межах Польської держави.

Політика урядів у 1920-х рр. була спрямована на асиміляцію українців у Польщі. Зміцнюючи «польський стан посідання» на українських етнічних теренах, ліквідувавши автономію Галичини та місцеве самоврядування, влада у березні 1920 р. офіційно заборонила вживати назви «Галичина», «українець», «український»; українська мова усувалася з урядових установ; ліквідовувалися українські кафедри в університетах; унеможлилювався вступ української молоді до вищих навчальних закладів; через відмову скласти присягу понад 6 тис. українських службовців було звільнено з роботи; закон про осадництво дозволив здійснити широкомасштабну колонізацію українських земель етнічними поляками. Цьому сприяли й сфальсифіковані результати перепису населення 1921 року; введення мовного закону С. Грабського; мовна політика у Польській державі; обмежені правові засади щодо національних меншин у польських конституціях. Військовий переворот Ю.Пілсудського 1926 р. і встановлення режиму «санатції» призвів до загострення національного питання в державі. Українські політичні партії та організації у ставленні до Польської держави еволюціонували від повного визнання окупаційного характеру влади (1918-1923 рр.) до вироблення тактики співробітництва із польською адміністрацією та проведенням політики «нормалізації» у середині 1930-х рр. [8, с. 17].

Складність вирішення українського питання в Польщі у 1920-х рр. обумовлювалася також і загальним характером ставлення до української проблеми не лише урядових чинників, а й польського суспільства в цілому. На Волині реалізується програма Г. Юзевського, яка передбачала участь українців в адміністрації та органах самоврядування регіону. «Волинська програма», ревіндикаційна політика, ополячення стали елементами «державної асиміляції» [1, с. 100]. Державна політика «паціфікації» 1930 р. була виключно репресивною акцією, проведеною з ініціативи Ю. Пілсудського проти українців східних воєводств держави. Програма «нормалізації» польсько-українських відносин 1935 р. стала передвиборчим заходом польської влади; польські урядові чинники повністю ігнорували українські національно-культурні проекти та вимоги.

Політика польської держави щодо національних меншин призвела до протидії цим заходам. Виник прецедент, що отримав в історії назву «Гордіїв вузол». Мається на увазі, що проблема існування української меншини на польських землях була незаперечною, але поляки не могли й не бажали її помічати – а отже, вирішити без за-

стосування фізичного примусу. Тому з часом ця проблема припиняє розвиватися в руслі культури, економічної та політичної сфери, й переростає в збройну боротьбу.

Результати цього протистояння відчуються і сьогодні. Підтримуючи ідею незалежності України в повоєнний час, Ю. Пілсудський розумів неможливість її втілення в життя. Тепер українське питання вони розглядали винятково як внутрішнє польське, а Галичину – як складову частину Другої Речі Посполитої. Національна політика, на їх думку, мала бути спрямованою на інтеграцію східних земель з державою, щоб можливе створення у майбутньому незалежної України не вплинуло на зміну східних кордонів Польщі [3, с. 174]. Однак варто зауважити, що в 20-30-і рр. позиція політика з приводу Східної Галичини змінилася з радикальної, яка передбачала колонізацію краю, на більш помірковану, спрямовану на нормалізацію українсько-польських відносин у регіоні.

Висновки. Месіанська візія Ю. Пілсудського мала на меті, по суті, відновлення Речі Посполитої, яка була утворена Люблінською унією

1569 р., враховуючи, однак, Гадяцький трактат 1658 р. і низку документів, що регламентували співіснування поляків, литовців, білорусів та українців. Було висунуто ідею створення блоку держав, у якому ключова роль належала б Речі Посполитій; це, зокрема, «Велика Україна» без Королівства Галиції та Лодомерії тощо. Даний регіон розглядався політиком як етнічно польська територія, тому за цих обставин у політиці молодой польської держави стосовно національних меншин було чітко виражено елементи асиміляції та колонізації. Однак, незважаючи навіть на такі дії з боку влади, можемо стверджувати, що вони були м'якшими за політику СРСР стосовно українців, коли було винищено майже всю національну еліту. Тим паче в сер. 20-х рр. XX ст. месіанська візія Ю. Пілсудського зазнала змін внаслідок активізації українського національного руху. Політик був змушений йти на поступки, що полягали, по суті, у відході від ідеї польськості краю, – що, в свою чергу, надалі зумовило розвиток національно-визвольного руху галицьких українців у період Другої світової війни.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Витвицький С. Галичина в міжнародній політиці в 1914-1923 роках / С.Витвицький [Електронний ресурс] // Український історик – Нью-Йорк, 1995. – Ч. 1-4. – С. 100-118. – Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/periodika/14047-ukrayinskiy-istorik-1995-ch-1-4/>
2. Зарецька Т. Політика Другої Польської Республіки щодо Східної Галичини та позиція Ю. Пілсудського (кінець 1918 - 1919 рр.) [Електронний ресурс] / Т. Зарецька // Пробл. історії України: факти, судження, пошук: Міжвід. зб. наук. пр. – 2004. – Вип. 11. – С. 158-176. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/508>.
3. Красівський О. Західна Україна в національній політиці Ю. Пілсудського [Електронний ресурс] / О. Красівський, Т. Мелінішин // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2008. – Вип. 37. – С. 166-175. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2008_37_16_c.174.
4. Мотика Г. Від Волинської різанини до операції Вісла. Польсько-український конфлікт 1943-1947рр. [Електронний ресурс] / Г. Мотика. – Київ: Дух і Літера, 2013. – 260 с. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/07/17/142862/>
5. Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони України / [К. Галушко та ін. ; упоряд. К. Галушко]. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 350 с.
6. Пісулінський Я. Юзеф Пілсудський і Україна [Електронний ресурс] / Ян Пісулінський // Наше слово №3, 22 січня 2012 року. – Режим доступу: <http://www.nasze-slowo.pl/jozef-pilsudskiy-i-ukraina/>
7. Польща – нарис історії [Електронний ресурс] / за ред. В. Менджецького, Є. Брацисевича. – Варшава: Тирса, 2015. – 365 с. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/2256251/>
8. Чекаленко Л. Теоретичне підґрунтя національного порозуміння / Л. Чекаленко // Зовнішні справи. – 2016. – №7. – С.16-21.
9. Mickiewicz A. Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego [Zasob elektroniczny] / A. Mickiewicz. – Dostęp: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/ksiegi-narodu-polskiego-i-pielgrzymstwa-polskiego.html#s1>
10. Piłsudski J. Pisma zbiorowe [Zasob elektroniczny] / J. Piłsudski. - Warszawa : Krajowa Agencja Wydawnicza, 1990. T.6 – 217 s. – Dostęp: https://www.antykwarjat.waw.pl/ksiazka,1026135/jozef_pilsudski_pisma_zbiorowe_10_tomow,232759.html

REFERENCES

1. Vytvytskyi, S., 1995. Halychyna v mizhnarodnii politytsi v 1914-1923 rokah [Galicia in international politics in 1914-1923 years]. *Ukrainskyi istoryk* 1-4, 100-118. New York. Access mode: <http://diasporiana.org.ua/periodika/14047-ukrayinskiy-istorik-1995-ch-1-4/> (in Ukrainian).
2. Zaretska, T., 2004. Polityka Druhoi Polskoi Respubliki shchodo Skhidnoi Halychyny ta pozytsiia Yu. Pilsudskoho (kinets 1918 - 1919 rr.) [The policy of the second Polish republic as for Eastern Galicia and J. Pilsudski's attitude (the end of 1918- 1919 years)]. *Probl. istorii Ukrainy: fakty, sudzhennia, poshuk: Mizhvid. zb. nauk. pr.* 11, 158-176. Access mode: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/508> (in Ukrainian).
3. Krasivskiy, O., Melinyshyn, T., 2008. Zakhidna Ukraina v natsionalnii politytsi Yu. Pilsudskoho [Eastern Ukraine in J. Pilsudski's national policy]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy* 37, 166-175 – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2008_37_16_c.174 (in Ukrainian).
4. Motyka, G., 2013. Vid Volynskoi ryzanyny do operatsii Visla. Polsko-ukrainskyi konflikt 1943-1947rr. [From the massacres of Poles in Volhynia and Eastern Galicia to Operation Vistula]. *Dukh i Litera, Kyiv*. Access mode: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2014/07/17/142862/> (in Ukrainian).
5. Halushko, K., 2016. Narodzhennia krainy. Vid kraiu do derzhavy. Nazva, symbolika, terytoriia i kordony Ukrainy [The birth of the state. From the region to the state. The name, the symbols, the territory, and the borders of Ukraine]. *Knyzhkovyi Klub, Kharkiv* (in Ukrainian).

6. Pisulinskiy, Ya. 2012. Yuzef Pilsudskiy i Ukraina [Jozef Pilsudskiy and Ukraine]. Nashe slovo 3 (22). Access mode: <http://www.nasze-slowo.pl/iuzef-pilsudskiy-i-ukraina/> (in Ukrainian).
7. Mendzhetskoho, V., Bratsysevycha, Ye., 2015. Polshcha – narys istorii [Poland – the outline of history]. Tyrsa, Warsaw (in Ukrainian).
8. Chekalenko, L., 2016. Teoretychne pidgruntia natsionalnoho porozuminnia [The theoretical bases of national understanding]. Zovnishni spravy 7, 16-21. Access mode: <http://www.twirpx.com/file/2256251/> (in Ukrainian).
9. Mickiewicz, A., Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego [The book of the Polish nation and Polish pilgrimage]. Access mode: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/ksiegi-narodu-polskiego-i-pielgrzymstwa-polskiego.html#s1> (in Polish).
10. Pilsudski, J., 1990. Pisma zbiorowe. T 6. [The collection of letters. Vol. 6]. Kraiova Ahentsiia Wydavnychy, Warsaw. Access mode: https://www.antykwariat.waw.pl/ksiazka,1026135/jozef_pilsudski_pisma_zbiorowe_10_tomow,232759.html (in Polish).

Лисенко Віталій Сергійович – аспірант
Криворізький державний педагогічний університет
Адреса: 50086, Кривий Ріг, пр. Гагаріна, 54
E-mail: vitaly.istorik@gmail.com

Lysenko Vitaly S. – postgraduate
Kryvyi Rih State Pedagogical University
Address: 54, Gagarin Av., Kryvyi Rih, Ukraine, 50086
E-mail: vitaly.istorik@gmail.com